

M. GASTER ȘI FRAȚII DENSUȘIANU

Virgiliu FLOREA*

Potrivit unor documente inedite păstrate în biblioteca de la University College din Londra, relațiile dintre M. Gaster¹ – primul care intră în scenă – și Aron Densușianu², reputat scriitor, critic și istoric literar, au început, pe neașteptate, în august 1879, când cel dintâi, încă student teolog la Breslau, dar deja doctor în filologie al Universității din Leipzig, îl înștiința pe cărturarul transilvănean că intenționa să-i recenzeze, într-o publicație nemțească, prima parte a epopeii *Negriada*, apărută în același an.

Din precauția, tipic ardelenescă, de a nu influența opiniile recenzentului, Aron Densușianu nu răspunde la scrisoare; va răspunde însă, la 8 decembrie 1879, la următoarea scrisoare a lui M. Gaster, după ce acesta i-a trimis, la 30 noiembrie, nr. 47 din „Magazin für die Literatur des Auslandes”, în care apăruse, între timp, promisa recenzie la *Negriada*³.

Recunoscător, Aron Densușianu mulțumea pentru „bunăvoitoarea aprețiere” cu care recenzentul îi introdusese opera în lumea germană. Satisfacția sa era cu atât mai mare, cu cât însuși Gaster dovedise, nu numai prin recenzie, ci și prin scrierile sale de până atunci, că era „pătruns – îi scria Densușianu – d-acel înalt și just principiu, că adevărata literatură a unui popor este numai aceea care naște și trăiește din viața și spiritul lui”, principiu ce-l călăuzise și pe Densușianu în elaborarea epopeii *Negriada*, care valorificase „suvenerile și credințele poporului” din Valea Hațegului, „ținutul cel

* Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca – România.

¹ Asupra căruia cf., între multe altele, Virgiliu Florea, *Dr. M. Gaster, omul și opera*. Reconstituiri biobibliografice, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2008.

² Pentru care v. excelenta monografie semnată de Georgeta Antonescu, *Aron Densușianu*, Cluj, Editura Dacia, 1974.

³ Cf. M. Gaster, *Ein rumänisches Nationalepos. Negriada*, în „Magazin für die Literatur des Auslandes”, Leipzig, 1879, nr. 47.

mai avut în tradițiuni și credințe populari, și, totodată, cel mai interesant din punct de vedere istoric”. De acord, în principiu, că aceste tradiții și credințe populare trebuie culese „după cum cere știința anume dezvoltată în această materie”, Aron Densușianu își declină această „plăcere”, lăsându-o în seama altora, pentru ca el să-și poată urma cariera scriitoricească pe care apucase. Cu toate acestea, Aron Densușianu promite a-i trimite lui Gaster, la solicitarea acestuia, ceea ce el însuși știa și mai putea culege de la alții despre datinile Crăciunului, chiar dacă, fiind timpul scurt, nu pentru proxima prăznuire, din 1879, a Nașterii Domnului.

Revenind la *Negriada*, Aron Densușianu îl mai informa pe Gaster de buna primire de care se bucurase, în ziarele timpului („Românul”, „Observatorul”, „Renașterea”, „Familia”), prima parte a epopeii sale. Cu promisiunea de a publica și partea a doua a acestei scrieri, în ciuda dificultății de a găsi editori, dar și în ciuda numărului redus de cititori, interesați, mai degrabă, de cărți străine, de „picanterii franceze” în special.

De notat, în legătură cu această primă scrisoare a lui Aron Densușianu, tonul prietenesc, afectuos chiar, care o străbate, pe care îl regăsim, de altfel, și în următoarele două misive ale sale.

Bucuros că „această grea, dar frumoasă sarcină” a culegerii datinilor populare a intrat „în bune mâni”, ale lui Gaster în cazul de față, Aron Densușianu revine, în următoarea scrisoare, datată 16/4 ianuarie 1880, asupra promisiunii de a-i trimite și el, pe cât îi permiteau „mărginitele-i puteri”, asemenea materiale, cele despre Crăciun în primul rând. Cu atât mai mult, cu cât românii „puțin înțeleg” marea importanță a culegerii de astfel de materiale și, în consecință, „cam anevoie sunt dispuși a da concursul ce merită celor ce se ocupă cu dezmembrarea datinelor și credințelor populare”.

Cu aceeași ocazie, Aron Densușianu îi împărtășea lui Gaster și preocupările sale, „spre schimbare”, de filologie romanică, oferindu-se să trimită și el „niște studii, cu deosebire de dialectologie”, spre a fi publicate în „Zeitschrift für Romanische Philologie” a lui Gustav Gröber, profesorul și mentorul lui M. Gaster.

Spiritul camaraderesc al celor doi învățați este prezent și în următoarea scrisoare – ultima – a lui Aron Densușianu. Datată 24 ianuarie 1880, scrisoarea reprezintă, între altele, o dovadă grăitoare a marelui prestigiu de care se bucura, în epocă, activitatea folclorică

a lui Petre Ispirescu, a cărui colecție de *Snoave* fusese recenzată de Gaster, laudativ, firește, în „Magazin für die Literatur des Auslandes”⁴. De acord cu recenzentul că „Ispirescu este cel mai credincios culegător al tradițiilor noastre populare”, Aron Densușianu sublinia superioritatea „modestului culegător tipograf” prin comparație cu ceilalți folcloriști de până atunci, care „și-au permis, adeseori, schimbări, înnoiri și adausuri, atât în materie, cât și în limbă, și, pentru aceea, numai anevoie se pot utiliza de cătră scrutători. Acesta este un defect capital!” Adăugăm că situarea celor doi învățați pe linia principiului respectării autenticului folcloric nu trebuie să surprindă, de vreme ce M. Gaster făcea parte din școala științifică a lui B. P. Hasdeu, iar Aron Densușianu se formase, intelectualicește vorbind, în vestitele școli ale Blajului, dominate de spiritul rigorii filologice instaurat, acolo, de către Timotei Cipariu.

Recunoscător și de data aceasta, Aron Densușianu se referă, în scrisoare, la succesul înregistrat, în publicațiile românești, de recenzie nemțească a lui M. Gaster asupra *Negriadei*, recenzie care a fost publicată, în traducere, desigur, și în „Familia” și, respectiv, în „Românul”, de unde a fost reprodușă și în „Gazeta Transilvaniei”.

De interes ar mai fi, în scrisoare, și informația oferită de Aron Densușianu cu privire la intenția sa de a publica, în chiar acel an, „un volum [de] poezii, inedite încă, de cuprins liric și gnostic”, dintre care, „cele ce tratează scene și datine din poporul român” ar prezenta un primat cronologic în literatura română⁵.

⁴ Recenzia, de care Gaster își va aduce aminte în *Literatura populară română* (1883, p. 171, nota 1), a apărut în nr. 36 și 37, din 1879, al revistei menționate, ne este cunoscută și dintr-o scrisoare nedatăată pe care învățatul o adresa tatălui său, cavalerul A. E. Gaster din București: „În afară de acestea – era vorba de alte articole apărute în publicații germane –, au apărut deja, în «Magazin [für] d[ie] Literatur des Auslandes» nr. 36 și 37, două articole ale mele despre *Snoavele* lui Ispirescu. Mai urmează două, dacă dă Dumnezeu, în decurs de 14 zile. Odată tipărite, ți le voi trimite sub bandă”. Este vorba, probabil, de art. *Ispirescu. Culegător tipograf*, pomenit și el în *Literatura populară română*, dar și în „Gazeta Transilvaniei”, 44 (1881), nr. 24, p. 4, ca fiind publicat în „Literaturblatt für germanische und romanische Philologie” din semestrul al doilea al anului 1880, pentru care a primit, la 16 mai 1881, un onorariu de 4,17 mărci. Pentru relațiile dintre M. Gaster și Petre Ispirescu, v. Virgiliu Florea, *Scriitori români în arhiva M. Gaster de la Londra*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2007, p. 41-73 (cap. *Petre Ispirescu*).

⁵ Potrivit bibliografiei întocmite de Georgeta Antonescu (*vol. cit.*, p. 257), ar putea fi vorba de volumul *Din razele coroanei*, apărut la București în anul 1881.

În ciuda tonului amical care străbate cele trei scrisori, corespondența dintre Aron Densușianu și M. Gaster se întrerupe la fel de neașteptat pe cât începuse. Venirea în țară, de la studii, a lui M. Gaster nu poate fi invocată printre cauzele acestei întreruperi, atâta vreme cât, după o scurtă ședere la București, Aron Densușianu va rămâne în provincie, ca profesor, din 1881, la Universitatea din Iași și, în consecință, corespondența dintre ei putea și se cerea a fi continuată, ceea ce nu s-a întâmplat. Să fi fost de vină, oare, „caracterul său, [de altfel] ireproșabil sub raport moral, dar puțin comod în raporturile cu oamenii, și incapacitatea aproape organică de a-și crea și mai ales de a-și păstra amicitțiile?”⁶ Nu este deloc exclus.

Prin forța împrejurărilor, M. Gaster intră acum în relație cu fratele mai mic al lui Aron Densușianu, istoricul și folcloristul Nicolae Densușianu⁷, care se stabilise la București încă din 1877, ca funcționar al Academiei Române, al cărei membru corespondent avea să devină în 1880. Este tocmai perioada în care atât M. Gaster, cât și Nicolae Densușianu aveau unele însărcinări în cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, după cum rezultă din unele documente de epocă aflate astăzi în biblioteca de la University College din Londra. Într-unul dintre ele, referitor la expulzarea sa din România (1885), M. Gaster amintește de numirea sa, prin decizia din 3 iunie 1882 a respectivului minister, în comisia ce reprezenta guvernul român la examenele din gimnazii. Ulterior, mai exact la 13 septembrie 1882, Gaster a fost numit, prin decizia nr. 11.992 a aceluiași minister, membru în comisia însărcinată cu examinarea candidaților la concursul pentru ocuparea unui post de profesor de limba română la Școala Normală „Carol I” din București. Din una, cel puțin, din aceste

⁶ Georgeta Antonescu, *vol. cit.*, p. 37.

⁷ Pentru care v. Nic. Densușianu, *Vechi cântece și tradiții populare românești*. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893-1897). Text ales și stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici și glosar de I. Oprișan, București, Editura Minerva, 1975 („Ediții critice de folclor – Culegători”); Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976 („Universitas”); Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. I, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p. 227-229 (și alte ediții); L[eon] V[olovici], art. „Densușianu, Nicolae”, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. II, (C/D), București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 633-634.

două comisii făcea parte și Nicolae Densușianu, după cum rezultă dintr-o scrisoare a acestuia, păstrată și ea la Londra, prin care M. Gaster era invitat, la 30 iunie 1882, să ia parte, a doua zi, la o întâlnire a „amândouă comisiile literare de examene”, din care mai făcea parte, între alții, scriitorul Ioan Slavici.

Cronologic vorbind, era tocmai perioada în care M. Gaster își definitivase și încredințase tiparului cartea *Literatura populară română* (1883), în care incluseră și materiale din manuscrisul rămas de la Bizanțiu Densușianu⁸, tatăl lui Aron și Nicolae Densușianu. La apariția cărții, Nicolae Densușianu se afla pe *Lista acelor cărora am dat „Literatura”*, cum o intitula Gaster, alături de o întreagă pleiadă a învățaților români și străini⁹. Spre surprinderea noastră, în listă nu figura însă Aron Densușianu, deși fusese citat, în carte, ca posesor al manuscrisului rămas de la tatăl său. Să fi intervenit, între timp, o răceală a relațiilor dintre M. Gaster și Aron Densușianu în anii 1880 și 1881, pe care învățatul ardelean îi petrecuse, în parte, la București, înainte de stabilirea sa la Iași? Din păcate, arhiva M. Gaster de la Londra nu oferă nici o lămurire în acest sens.

În orice caz, relațiile dintre M. Gaster și frații Densușianu se întrerup complet după anul 1885, când cel dintâi a fost expulzat din țară, pe motivul, niciodată dovedit, că ar fi scris, în străinătate, în contra țării, diversiune lansată de autoritățile timpului pentru a justifica expulzarea din țară a marelui învățat.

Stabilit la Londra, M. Gaster continuă activitatea sa românească, pregătind, între altele, valorosul aparat științific al celei de a doua capodoperă a sa, *Chrestomatie română*, a cărei parte de text fusese quasiîncheiată înainte de expulzarea sa din țară, deodată, am putea spune, cu *Literatura populară română* (1883). Ca și aici, M. Gaster menționează și reproduce, în *Chrestomatie română*, texte din manuscrisul rămas de la Bizanțiu Densușianu, semn că, dacă nu erau apropiate, relațiile dintre M. Gaster și frații Densușianu nu erau nicidecum ostile. Nu încă. Pentru că gâlceava dintre ei survine tocmai după apariția, la Leipzig și București, a *Chrestomatiei române* (1891).

⁸ Cf. Cornelia Călin, *Contribuții la istoria folcloristicii românești: Un manuscris aparținând lui Bizanțiu P. Densușianu*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 18/1973, nr. 5, p. 409-424; Iordan Datcu, *op. cit.*, p. 227.

⁹ Cf. întreaga listă la Virgiliu Florea, în *Dr. M. Gaster, omul și opera*, p. 71-72.

Îndelung așteptată de specialiști, lucrarea¹⁰ este primită cu mult entuziasm, atât în țară, cât și în străinătate. La propunerea lui G. Dem. Teodorescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, regele Carol I i-a conferit lui M. Gaster medalia Bene Merenti, cl. I (cl. a II-a o obținuse în 1884, în urma publicării *Literaturii populare române*), pentru „scrieri literarii și filologice române”. Marii romaniști europeni, între care Gustav Gröber, G. I. Ascoli, Gaston Paris și Kristoffer Nyrop, îi salută apariția prin scrisori măgulitoare trimise autorului. Iar specialiștii români (Romulus Ionașcu, Șt. V. Nanul, Lazăr Șăineanu, Moses Schwarzfeld etc.) și mai ales străini (Th. Gartner, J. U. Jarník, Wilhelm Meyer-Lübke, Richard Otto, Émile Picot, Gustav Weigand) îi consacră recenzii elogioase, în care relevau marile merite ale lucrării, unele de indisputabil primat cronologic. Așa erau, de pildă, introducerea, pentru prima dată într-o astfel de lucrare la noi, a vechilor manuscrise românești (circa o sută), ca și reproducerea, din tipărituri, și ele în număr de circa o sută, a altor texte, cu puține excepții, decât acelea publicate de Timotei Cipariu în ale sale *Analecte literare*. Tot o premieră la noi o reprezintă și introducerea textelor folclorice, precum și a textelor din dialectele aromân și istroromân, absente fiind doar cele din dialectul meglenoromân, încă nedescoperit pe atunci.

În altă ordine de idei, recenziții mai remarcău caracterul sistematic al lucrării; selecția riguroasă a textelor; reproducerea în mai multe variante a aceluiași text, însă din locuri și perioade diferite de timp; exactitatea transcrierii textelor și, respectiv, voluminosul și atât de utilul aparat științific al lucrării, compus dintr-o lungă introducere, în fapt o veritabilă istorie a literaturii române de la începuturi până la 1830, a cărei traducere în limba franceză, realizată de Constantin Mariu Șăineanu, fratele marelui filolog, și el cărturar, o făcea accesibilă și învățaților străini. Bune servicii aducea acestora și impunătorul glosar al lucrării, „lucrat în mod cu totul original” (Lazăr Șăineanu), ca și schița gramaticală întocmită de Gaster.

Fără a fi singurele¹¹, aceste merite ale lucrării îl făceau pe un recenzent german, Richard Otto, să afirme: „Noi, germanii, putem fi mândri că librăria noastră [F. A. Brockhaus – n.n] a oferit României

¹⁰ Pentru care cf. Idem, *Ibidem*, p. 99-126; Virgiliu Florea și Elena Cernea, *Din istoria unei capodopere: „Chrestomatie română” de M. Gaster*. Cu 132 de documente inedite, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2010.

¹¹ Cf., pentru amănunte, Idem, *Ibidem*.

această operă națională”. Iar Gaster îi scria lui Take Ionescu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, că lucrarea sa era considerată, printre specialiști, ca „publicațiunea cea mai importantă ce a apărut în Europa în cei din urmă 20 de ani pe tărâmul filologiei române”.

O notă discordantă făceau, în acest concert de laude și aprecieri, recenziile publicate de Alexandru Philippide, de un anonim (de acestea însă nu ne vom ocupa) și, respectiv, de frații Aron și Nicolae Densușianu.

Versat în probleme de literatură românească veche, Aron Densușianu, care publicase, încă în 1885, *Istoria limbei și literaturii române*, fiind considerat „unul dintre adevărații întemeietori ai istoriei noastre literare”¹², îi reproșa lui Gaster, într-o lungă recenzie, publicată în propria-i revistă¹³, că a acreditat ideea eronată potrivit căreia tipăriturile ar fi mai vechi decât manuscrisele însele, acestea nefiind altceva decât copii ulterioare ale celor dintâi: „Existența de manuscripte românești înainte de Coresi o numește «închipuire fantastică»”, scria Aron Densușianu despre Gaster, cu toate că însuși Gaster recunoștea, tot în *Introducere*, că unele manuscrise sunt mai vechi decât 1550, când și-a început Coresi activitatea, sau că monumentele cele mai vechi ale limbii și literaturii române sunt cele păstrate în manuscris.

Îi mai reproșa lui Gaster că a susținut, cu argumente lingvistice, recte unele asemănări dintre dialectele dacoromân și macedoromân, teoria lui Sulzer și Rösler „despre migrațiunea târzie de peste Dunăre a românilor în Dacia” și că „a străplântat cestiunea pe terenul pur lingvistic”.

Nu era de acord nici cu teoria, pe care Gaster a susținut-o o viață întreagă, despre originea literară, cărturărească a folclorului: cântecele de stea în psalmi; bocetele în psalmi și în cazanii; descântecurile necanonice în „molitva canonică”: „Va să zică e hotărât lucru – scria Aron Densușianu – că literatura populară *nescrisă* s-a produs din câteva păcătoase de versuri vechi diecești sau cărturărești”.

Din punct de vedere al conținutului, îi reproșa lui Gaster că n-a acordat importanța cuvenită documentelor contemporane, *Chrestomatia română* oprindu-se la anul 1830, când începea epoca modernă, romanică, a literaturii române, textele din această perioadă

¹² Georgeta Antonescu, *vol. cit.*, p. 153.

¹³ Cf. Aron Densușianu, *Chrestomatia română*, în „Revista critică-literară”, Iași, I, 1893, p. 160-178.

fiind înlocuite cu extrase din bogata literatură populară, „oglină neștirbită – scria Gaster – a graiului viu, neinfluențată și neschimbată, care singură ne permite a urmări dezvoltarea adevărată a limbii românești”.

În fine, Aron Densușianu se referea și la unele erori de datare; la stabilirea greșită a paternității unor scrieri; la unele greșeli de transcriere a textelor; la ignorarea – voită după părerea lui Densușianu, ceea ce ni se pare exagerat, căci știm, din arhiva londoneză, cu câtă nerăbdare, cu frenezie chiar, aștepta Gaster să i se trimită, de către familie, prieteni sau librari, tot ceea ce însemna noutăți editoriale din domeniu – unor ediții din cele mai vechi monumente ale limbii române: *Psaltirea scheiană* (ed. Ioan Bianu, 1889) și *Codicele voronețean* (ed. Ioan G. Sbierea, 1885) etc.

Nici istoricul Nicolae Densușianu, fratele scriitorului Aron Densușianu, nu s-a arătat mai îngăduitor cu *Chrestomatie română* a lui M. Gaster. Nu însă într-o recenzie propriu-zisă, ci într-un raport asupra literaturii istorice și filologice a românilor pe 1891, apărut într-o revistă berlineză din 1893, „Analele științei istorice” („Jahresberichte der Geschichtswissenschaft” XIV. Jahrgang”), de unde a fost reprodus, la noi, în revistele „Romänische Jahrbücher”¹⁴ și „Gazeta Transilvaniei” din același an¹⁵. În dezacord total cu aprecierile pozitive, din străinătate, ale unor prestigioși romaniști ca Émil Picot, Gustav Weigand și Richard Otto, autori care, în opinia tendențioasă a raportorului, „nu pot face pretensiuni la nici o competență”, iar recenziile lor erau considerate ca făcând parte dintr-o „mare reclamă de comerț”, îi reproșa lui Gaster cunoașterea „într-un mod foarte defectuos” a limbii române și transcrierea „într-un mod cu totul greșit” a unui manuscris, pe care, deși îl avea „în mână”, totuși nu-l numește. (Să fi fost vorba de manuscrisul rămas de la Bizanțiu Densușianu, utilizat de Gaster și în *Literatura populară română* și în *Chrestomatie*? Foarte probabil.) Până și *Glosarul*, atât de laudat de mai toți recenzenții, „arată opera unui nepriceput în materia aceasta”, scria raportorul, cu toate că el nu semnală decât trei inadvertențe în imensul material lingvistic încorporat. În consecință,

¹⁴ Cf. Nicolae Densușianu, *Die historische u[nd] philolog[ische] Literatur der Rumänen im Jahre 1891*, în „Romänische Jahrbücher” (Hermannstadt, IX, 1893, nr. 2-3, p. 90-91).

¹⁵ Cf. *Raportul d-lui Nic. Densușianu despre literatura istorică și filologică a românilor în a. 1891*, în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, LVI, 1893, nr. 19, p. 1-2; nr. 20, p. 1.

concluzia lui Nicolae Densușianu nu putea fi decât la fel de drastică precum era și aceea a fratelui său, scriitorul: „Cartea lui Gaster nu trebuie să fie luată de bază pentru studiile filologice ale oamenilor învățați și aceasta este datorința referentului ca să o constate aici”.

Din păcate, nu cunoaștem reacțiile lui M. Gaster la criticile severe ale lui Aron și Nicolae Densușianu, parte din copiile scrisorilor sale din această perioadă (cuprinse în așa numitele *letter-books*, „cărți/volume de corespondență”) devenind, cu trecerea timpului, greu de descifrat. Putem însă presupune că le punea pe seama originii sale etnice (menționată, în articol, de către Nicolae Densușianu), ca și editorul, de altfel, celebrul F. A. Brockhaus, și el un mare învățat, care îl sfătuia pe Gaster, într-o scrisoare din 25 mai 1893, să publice o anticritică pe măsură: „V-aș recomanda să nu lăsați această recenzie [a lui Aron Densușianu] fără o replică, deoarece, oricât de transparente sunt motivațiile atacului, ea poate produce o impresie greșită despre lucrarea Dv.”¹⁶ Cum însă următoarele scrisori ale lui F. A. Brockhaus nu se mai referă deloc la respectiva anticritică, este foarte probabil că ea n-a mai fost scrisă.

Justificate în unele privințe, criticile pe care le-au adus frații Densușianu, în recenziile lor, *Chrestomatiei române* a lui M. Gaster (căreia nu-i găseau, în treacăt fie spus, nici un merit) sunt totuși puține pentru o lucrare de o asemenea anvergură – peste 1.000 de pagini – și explicabile prin stadiul de atunci al filologiei românești, dar și prin condițiile precare în care a fost realizată, căci autorul trăia la Londra, departe de bibliotecile țării.

Încă neegalată în cultura românească, *Chrestomatie română* rămâne, în continuare, o carte de căpătâi pentru filologii români și străini. Ca dovadă, a și fost republicată, într-o ediție anastatică¹⁷, de către Johannes Kramer, un cunoscut romanist.

¹⁶ Virgiliu Florea, Elena Cernea, *Din istoria unei capodopere ...*, p. 235.

¹⁷ Cf. *Chrestomatie română*, de M. Gaster, vol. I-II. Nachdruck mir einer Vorbemerkung von Johannes Kramer, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1991, 16 + CL + 368 p.; VIII + 562 p.

A N E X E

1.

Braşov, 8 decembrie 1879

Stimate Domnule!

*Am primit preţuita D-voastre scrisoare din 30 [una] exp[irată] şi nr. 47 din „Magazin für die Literatur des Auslandes”, în care aţi binevoit a publica apreţiarea **Negriadei**.*

*L-am cetit şi nu am decât să vă mulţumesc din inimă de bunăvoitoarea apreţiare cu care aţi introdus opera mea în lumea germană. Poate aţi fost prea binevoitor. Nu mă supără, din contră, [î]mi place a fi judecat cât de riguros. Un scriitor, care nu voieşte a împărtăşi soarta dilentaţilor ce-şi [...] * împrumutat laudele în public, şi de această boală chiar popoarele începătoare, ca noi, păţimesc mai mult, un scriitor, zic, nu trebuie să se teamă, fără, din contră, să dorească o apreţiare rigoroasă, dar temeinică.*

Vă rog să mă scuzaţi dacă nu V-am răspuns la gentila scrisoare ce mi-aţi adresat-o în august. Am mai preferit să vă faceţi o idee puţin favorabilă despre politeţea mea, decât să am nedumerirea că cunoştinţa noastră, fie chiar numai prin schimbarea de câte-o epistolă, ar putea să derive vreo favorabilă influinţă asupra apreţiarei, despre care aţi binevoit a mă încunoştinţa încă atunci.

Acum, după ce apreţiarea a apărut, mă ţin dezlegat d-această datorie către mine şi către D-voastră, şi vin a vă strânge mâna cu frăţească afecţiune.

*Aceasta o fac cu atât mai cu mare bucurie, căci, şi până acum, din scrisorile D-voastre, şi cu această ocaziune, vă văd pătruns d-acel înalt şi just principiu, că adevărata literatură a unui popor este numai aceea care naşte şi trăieşte din viaţa şi spiritul lui. Acest principiu m-a condus şi pe mine în **Negriada**.*

*Drept aceea, înţeleg şi ştiu să apreciez invitarea ce-mi faceţi de a aduna basmele, credinţele populari pe care se întemeiază **Negriada**.*

*Născând şi trăind partea cea mai frumoasă a vieţii mele în Valea Haţegului, ţinutul cel mai avut în tradiţiuni şi credinţe populari, şi, totodată, cel mai interesant din punct de vedere istoric, mi-a fost uşor a mă transporta, la compunerea **Negriadei**, în suvenirile (?) şi*

crediințele poporului. Dar ca, totodată, să adun aceste tradițiuni și credințe, după cum cere știința anume dezvoltată în această materie, aceasta, pe lângă toată plăcerea, trebuie să-o las altora, pentru ca eu să-mi pot urma calea pe care am apucat.

Cu toate acestea, sunt prea dispus a vă satisface, cu plăcere, dorința d-a vă comunica ce voi putea despre datinile „Crăciunului”. Deoarece, însă, doriți să le aveți chiar pe Crăciun, [î]mi pare rău că nu am știut d-aceasta mai de mult, pentru a vă putea pune în scris cunoștințele mele și a vă aduna și de la alții. Mă voi sili, cât voi putea, să vă trimit și până la Crăciun; la caz de a nu putea, vă cer indulgință, căci după Crăciun nu voi întârzia. Vă stau, cu plăcere, la dispoziție în orice cestiuni de această natură.

***Negriada** a fost aprețiată și în ziarele noastre: „Românul”, „Observatorul”, „Renașterea”, „Familia” ș.a., și în toate favorabil.*

De la cum se va trece partea deja publicată, depinde publicarea părții a doua. La noi anevoie află omul editori, și mult mai anevoie poate obține condițiuni favorabile de la ei. Drept aceea, scriitorii trebuie să-și publice înșiși scrierile. Nu este destul labore, trebuie și parale, care, de cele mai multe ori, nu le vezi mai mult. La noi sunt puțini cetitori, apoi și aceștia cetesc, cei mai mulți, cărți străine, cu preferință picanterii franceze. Gustul lecturei serioase este încă în fașă.

Primiți, Dl meu, expresiunea distinsei mele considerațiuni și a frățeștei mele afecțiuni.

Ar. Densușianu

* Cuvânt indescifrabil. Posibil *acomptează*.

2.

Brașov, 16/4.I.1880

Stimate Domnule!

Primind prețuita D-voastră scrisoare din urmă, vă cer indulgință deacă nu v-am putut răspunde numaidecât. Ca avocat, la închiarea anului, am avut d-a regula mai multe afaceri. Sistemul ante-deluvian, ce domină încă aici, la noi, ne îngreuiază foarte mult misiunea.

Am înțeles deplin intențiunile D-voastre cu adunarea datinelor populare și, mai de aproape, ale Crăciunului. Vă felicit și ne felicităm, căci a căzut în bune mâni această grea, dar frumoasă sarcină. Zic grea mai vârtos, căci, la noi, oamenii puțin înțeleg marea ei importanță, și, pentru aceea, cam anevoie sunt dispuși a da concursul ce merită celor ce se ocupă cu dezmembrarea datinelor și credințelor populare. Încât pentru mine, eu vă voi da tot concursul, cât [î]mi permit mărginitele-mi poteri. Mai întâi, vă voi comunica cele ce le știu despre Crăciun, și, când [î]mi veți cere, și despre altele.

Afară de aceasta, vă stau orișicând la dispozițiune în cestiuni literare, și vă rog a vă adresa, orișicând, cu deplină încredere în bunăvoința și sinceritatea mea.

*Aprețierea D-voastre critică asupra **Negriadei** s-a reproduș în mai multe ziare române.*

*Eu, spre schimbare, mă ocup și cu filologia romanică și mai vârtos pentru a mă putea orienta **eu însumi** în unele cestiuni atingătoare de limba românească. Din acest motiv, țin, de la început, „Zeitschrift für Rum[anische] Philologie” de Dr. G. Gröber, la care colaborați și D-voastră. La ocaziune, aș putea comunica niște studii, cu deosebire de dialectologie.*

Multe salutări și o călduroasă strângere de mână de la

Al D-voastră

stimător,

Ar. Densușianu

3.

Brașov, 24.I. [1]880

Stimate Domnule!

*Primind scrisoarea D-voastre din 16 [luna] c[urentă], vă mulțumesc anticipativ de amabilitatea ce mi-o arătați, avizându-mă că-mi trimiteți un exemplar din recenziunea D-voastre asupra celei făcute de Dl Cihac despre **Cuvențele din bătrâni** ale lui Hasdeu*.*

Mi-am procurat ziarul: „Magazin für die Literatur des Auslandes” și am cetit, cu plăcere, recenziunea D-voastre, atâta de

*meritoasă, asupra **Snoavelor** lui Ispirescu. Aveți mare drept când zăceți că Ispirescu este cel mai credincios culegător al tradițiilor noastre populare. Ceialalți culegători de păn' acum și-au permis, adeseori, schimbări, înnoiri și adausuri, atât în materie, cât și în limbă, și, pentru aceea, numai anevoie se pot utiliza de cătră scrutători. Acesta este un defect capital.*

*Recenziunea D-voastre asupra **Negriadei**, și adecă rezumatul critic de la finea articolului, a apărut în „Familia” din Pesta, în „Românul” din București și, după acesta, în „Gazeta Transilvaniei” d-aici; poate că va mai fi apărut și în alte ziare, care însă nu le-am cetit.*

Eu voi publica, anul acesta, un volum [de] poezii, inedite încă, de cuprins liric și gnostic. După materia ce-o cuprind și spiritul în care sunt scrise, cu deosebire cele ce tratează scene și datine din poporul român, sper a fi ceva nou în literatura noastră, în această materie. Când vor apărea, voi avea onoare a vă prezenta un exemplariu.

Primiți asigurarea considerațiunei mele celei mai distinse.

Ar. Densușianu

* Cf. M. Gaster, *A Cihac's „Sur les études roumaines de Ms. Hasdeu*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, Halle, IV(1880), p. 468-476.

4.

București, 30 iuniu 1882

Stimate Dle Gaster!

Cred că este bine ca amândouă comisiunile literare de examene să se întrunească, pentru a fixa liniamentele principale ale raporturilor. Dl Slavici ne roagă a ne întruni mâne, joi în 1 iuliu, la D-sa, la 8 ore seara, Strada Cazarmei No. 42, sub Grădina Capra (?). Binevoiește astfel, te rog, a anunța pe Dnii Georgian și Steriadi, iar pe Dl Mateescu [i]l va încunoștința Dl Slavici.

*Cu perfectă stimă,
devotat amic,*

[Nicolae] Densușianu

5.

Academia Română
[antet tipărit]

București, 30 dec[embrie] 1882

*S-a primit astăzi la biuroul Academiei Române noua scriere a Dlui Dr. M. Gaster, **Literatura populară română**. Partea I, depusă astăzi în 12 exemplare pentru a se avea în vedere la decernarea premiilor din Sesiunea generală 1883.*

p[entru] Secr[etar] general,

[Nicolae] Densușianu